

“אחת דיבר א-להים, שתיים זו שמעתי!”

כרגיל, פסוק זה (תהילים ס"ב, יב) מתפרש בסימן קריאה¹. אינני מבין מדוע אני מוצא אותו ב'דף קשר' (גיליון 851) בסימן שאלה. בכלל, ביקש ידידי ורעי הרב משה ליכטנשטיין לכתוב שירה (מתוך מתח של התמודדות פנימית, כהגדרתו), ועלתה בידו רטוריקה, פולמוסית למדי, נגד שיטת הרב ברויאר בלימוד תנ"ך ("שיטה בעייתית, שנובעת מעולם של ניגודים וסתירות חריפות למדי", כלשונו), נגד הרב אמנון בזק וטיעוניו, וכמעט בדרך אגב - נגד הגישה הנאיבית שלי ושל תלמידיי, המבקשים להוציא יקר מזולל, ונמצאת "פסולת רבה על האוכל" עד "דבטל מיעוטא לגבי רובא והוי ככוליה פסולת" (כהגדרת התוספות, ביצה יד:).

כל הדיון הזה, שאמור להתנהל כדיון פנימי בתוך בית מדרשנו, מודפס ב'דף קשר', המופץ כלפי חוץ, וגם באתר האינטרנט של הישיבה יכירונו מקומו. אגב הפולמוס גם עלתה שגגה בעטו: מעולם לא היה דיון, ולא ערב עיון, תחת הכותרת "האם התנ"ך היה?", **ומעולם לא היה ויכוח בתוכנו בשאלה זו**. כותרת זו נלקחה ממאמר של הרב יובל שרלו, שהתפרסם במגדים ל"ב, שכל כוונתו היתה להפוך את הויכוח הציבורי שהתנהל בשאלות אלה לבלתי חשוב, ואולי אף למגוחך. הרב שרלו חובר כמעט בדיוק למטרתו של ר"מ ליכטנשטיין, והשתמש לשם כך בכותרת פרובוקטיבית. העובדה שלא כולם הבינו רק מעידה על הזהירות שצריך לנקוט כאשר בוחרים בכותרות.

לעומת זה, ערב העיון אכן התקיים, ובמטרה מפורשת להתמודד נגד עמדה כפרנית, שהופיעה במקומות רבים (ובתוכם מוסף "הארץ" ופרסומים מקצועיים). לאחר שעמדה זו התפרסמה, עלתה כלפינו דרישה רחבה, שנגיב ונתמודד. התמודדות זו היתה הכרחית דווקא לפי דרכם של הקדמונים (הרמב"ם, הרמב"ן ורבים אחרים), ולא היתה שום אפשרות להתמודד ברצינות עם הדעה הכפרנית בלי להביא לדיון את מחולל

1 הן כפשט הפסוק והן כמדרשו - ראה ברש"י על הפסוק.

הסערה. ההשוואה בין מכחישי ההיסטוריות של התנ"ך לבין מכחישי השואה איננה השוואה נכונה, מעין חפיפתם של משולשים דומים שאינם חופפים: הכחשת השואה בימינו, כאשר העדים לה עוד חיים, היא רשעות גמורה. בעוד אלפי שנים (מי יודע?), ייתכן שח"ו יפלו בפח ההכחשה גם אנשים טובים בעלי ספקות וחסרי אמון ואמונה, ויתכן שח"ו - יהיה הכרח להתמודד עם ההכחשה גם בצורה חזיתית. מכחישי ההיסטוריות של התנ"ך טוענים שהם מעריצים אותו - גם אם כ"אמת רעיונית ולא היסטורית" - ואף כי "אנחנו - לא זה הדרך נוטה אליו, ולא זה הדעת נביט אליו כלל"², אנו יודעים שהיו בעם ישראל כאלו שנטו לדעה זו, וקשה בעיניי להוציאם אל מחוץ לגדר.

דרכו של המאמין האמיתי

ר"מ ליכטנשטיין איננו מבחין כלל בין **העובדות** שהמדע מבאר לבין **התיאוריות** שבאמצעותן הוא **מסביר עובדות אלה**, ולפיכך הוא תוקף אותנו על כך שאנו מזדקקים לתיאוריות ביקורת המקרא. מובן וברור, שאיננו מאמינים באותן תאוריות. מטרתנו היא **לפרש פירושים אלטרנטיביים לביקורת המקרא**, מתוך מחויבות להתמודד עם העובדות שגילתה הביקורת, שקל לנו לראותן וקשה לדחותן.

ננסה להבהיר את דברינו בעזרת דוגמא: מי שלא ראה מעולם סלע גיר תחת מיקרוסקופ - אולי אינו יודע, אינו רוצה לדעת או אינו יכול להאמין, **שכל** הסלעים וההרים בנויים ממיליארדי מיליארדים של שלדים, שבלולים וצדפות מסוגים שונים ששקעו בקרקעית הים. אני בטוח שרוב האנשים, כולל רוב לומדי התורה, יודעים שיש כמה מאובנים בסלעים, אבל חושבים שהסלע עצמו הוא אבן דוממת, בדומה לסלעי היסוד שבאילת ובסיני. אנשים אלו אינם תופשים את העובדה **שכל** סלעי הגיר בכל ההרים בנויים משלדים של בעלי חיים ימיים. עובדה זו נתגלתה לנו רק בעזרת האמצעים **המודרניים**, שאותם הואיל לתת לנו, עם כל אפסותנו, ה' - בורא השמים והארץ - כדי להתבונן במעשי ידיו. מעתה, **לאחר שנתגלתה עובדה זו - אי אפשר עוד להתעלם ממנה**. השכל האנושי נברא על ידי הבורא יתברך שמו - ביחד עם כל רמ"ח האיברים ושס"ה

2 בדומה ללשונו של הרמב"ם על שיטת אפלטון - ראה ב"מורה הנבוכים" ח"ב, פכ"ה.

הגידים - ואין לנו דרך אחרת אלא להשתמש בשכלנו, להיעזר בידע שרכשנו בעזרתו, ולשלב אותו במהלך לימוד התורה. אם לא נעשה כן, לא נוכל לקיים מצוות תלמוד תורה על-פי דרכם של חז"ל. אפשר להעריך את התורה, לאהוב אותה, להתיירא ממנה, לעמוד דום מפניה, לרקוד איתה - גם בלי שכל, ואפילו בלי לפתוח אותה. אבל, כדי "ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים" - צריך להשתמש בשכל שה' נתן לנו.

נסה לקחת דוגמא נוספת: בטלסקופים מודרניים אפשר לראות בעין ערפיליות (=גלקסיות) של כוכבים, המצויות במרחקים עצומים, וניתן גם לחשב את המרחק בינינו לבינן. נוסף על כך, אפשר גם לחשב את המהירות העצומה שבה מתרחקת כל ערפילית כוכבים מהערפילית שלנו. לעתים אפשר לראות כוכב רחוק אלפי שנות אור מאתנו, ועדיין רואים הרחק מאחוריו ערפילית, שרחוקה מאיתנו מאות מיליוני שנות אור. אלה הן עובדות, שאותן ניתן לראות, לבדוק ולחשב. הפרשנות המדעית הנוכחית לעובדות האלה היא, שהיקום שלנו כולו נולד במפץ אור ראשוני. לראשונה בהיסטוריה, נוצרה התאמה מדהימה בין הפרשנות המדעית המודרנית, לבין פרק א' בספר בראשית. אליה וקוץ בה, המדענים מוכיחים בחישוביהם שה'מפץ הגדול' אירע לפני כ-15 מיליארד שנים, וכך נותרה למאמין המשתאה רק אפשרות אחת: לפרש את הפסוקים הכתובים בתורה שה' נתן, כך שיתאימו לעובדות העולות מהעולם שה' ברא! המאמין האמיתי אינו יכול לכפור בעובדות, כיוון שבזה הוא כופר ח"ו בכך שה' ברא את העולם הזה שאנו מגלים ורואים. במקביל, המאמין האמיתי גם אינו יכול לכפור בתורה שה' נתן לנו, וגם לא בכך שה' אחד גם ברא את העולם, גם נתן את התורה וגם נטע בנו את שכלנו. לפיכך, אין למאמין בן ימינו אלא דרך אחת, שיש בה שני נתיבים הפוכים:

א. לבדוק את מניין חז"ל, המופיע ב"סדר עולם", ולגלות שחז"ל לא מנו את גיל העולם מבריאת העולם אלא מבריאת האדם - ולקבוע ש'האדם' הוא האדם התרבותי שלנו, עם הרצף התרבותי שלו, ולא שום יצור דומה או קרוב לו. כך נבין ש"ששת ימים" אינם "ימים" של 24 שעות, אלא קוד שבו מכנה בורא העולם ונותן התורה עידינים עצומים ובלתי נתפסים.

ב. לטעון שהתורה לא באה לבאר תהליכים ותופעות בטבע הבריאה, אלא ללמדנו את מצנת השבת בלבד. לפיכך, אין שום חשיבות לכך שהמדע מדבר כיום על מפץ אור בראשיתי, בצורה כל-כך מתאימה ללשון התורה, וגם אילו המדע היה מתאר טבע שונה לגמרי - לא היה נגרע מן התורה דבר. לפי שיטה זו, אין כל משמעות ריאליה לספירת השנים על פי התורה, ותיאורי הבריאה הם רק דימויים (מטאפורות), שבאו להשריש את רעיון השבת ואת מצוותיה.

יבחר לו כל אחד את דרכו, אך על כל פנים, שתיים משלוש הדרכים שמונה ר"מ ליכטנשטיין חסומות בפני המאמין באמת, ולא רק דרך אחת. על כגון זה כתב הרמב"ן בפירושו התורה על תופעת הקשת:

"ואנחנו - על כרחנו נאמין לדברי היוונים, שמלהט השמש באוויר הלח יהיה הקשת בתולדה, כי בכלי מים לפני השמש יראה כמראה הקשת... ולכן נפרש הכתוב: 'את קשתי נתתי בענן, והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ' - הקשת אשר נתתי בענן מיום הבריאה - תהיה מן היום הזה והלאה לאות ברית ביני וביניכם..." (רמב"ן, בראשית ט', יב-יג)

דווקא יהודי מאמין, שאינו יכול לכפור בעובדות הבריאה, מוזמן לפרשן כדרך שהוא מפרש את דבר ה' שבתורה.

העובדות שבמחקר המקרא

מחקר המקרא מלא וגדוש בתיאוריות, בסברות פורחות באוויר ובהמצאות דרשניות הצומחות על בסיס הנחות מוקדמות. אבל היסוד לכל המחקר הן עובדות שאי אפשר לפקפק בהן: פרשיות רבות בתורה - כמו פרשיית הבריאה, סיפור המבול ומעמד הר סיני - נכתבו בתיאורים כפולים, ואף יותר, ויש סתירות ברורות בין התיאורים הכפולים או ה'ביחנות' השונות. בפרט, יש הבדלים, ניגודים וסתירות בין תורת כהנים שבספר ויקרא לבין דברי משה אל כל ישראל שבספר דברים.

הראשונים להתמודד עם השאלות, הכפילויות והסתירות היו מדרשי חז"ל, אולם הם לא עשו זאת באופן שיטתי, ולא תמיד על דרך פשוטו של מקרא. גדולי פרשנינו הציגו פתרונות מופלאים במקומות רבים, בכל מקום ונושא על פי עניינו, אך רק מעטים עסקו במבט כולל ובבדיקה

שיטתית של תופעות אלה. אכן, יש כמה דוגמאות למבט כולל בפירושיהם של הרמב"ם, הרמב"ן והאברבנאל; אך כולם ביחד אינם מקיפים את רוב הבעיות, ואינם נותנים בידינו הסברים כוללים לפתרונן.

למרבה הצער, ה' נתן רוח דווקא בחכמי האומות ובחכמים שפרשו מעדת בני ישראל, להתבונן בתורה באמצעות שכלם האנושי (כמו בכל ספרות אחרת), וכך **דווקא הם** עמדו על היקפן המלא של הבעיות הללו. נכון - מניעיהם בחלקם הם מניעים של שקר, והיתה לרבים מן החוקרים האלה מגמה להפקיע את קדושת התורה ולבטל את העדות המסורה על ידינו, כדי לתמוך בפריקת עול התורה והמצוות ובהתכחשות להתגלות ולרעיון של בחירת ישראל. דווקא בשל כך, חייבים אנו ללמוד ולהבין מדוע נתגלו עובדות אלה על ידי כוחות ההרס. ננסה להבין מדוע זנח עם ישראל את לימוד התנ"ך, ונעמוד על התוצאות הנוראות שצמחו מכך - ביניהן החילוניות היהודית האידיאולוגית, שעושה שמות בכרם בית ישראל כבר מאתיים שנה ומעלה.

מעתה, עומדות לפנינו שלוש דרכים לכאורה - ולמעשה רק אחת - להתמודד עם תופעת הביקורת:

1) **להתעלם מהכל**, ולהאמין בלבנו שהכל שקר ורשע - לא רק התיאוריות אלא גם העובדות. דרך זו היא הבל ורעות רוח. גם אם יתאספו כל חכמי ישראל וכל 'גדולי התורה', אינם יכולים להזיז פסוק אחד ממקומו בתורה, ולא כוכב אחד ממקומו בבריאה.

2) להיסחף אחרי הכפירה ח"ו, **ולבנות את חיוב התורה והמצוות על קבלת כלל ישראל לדורותיה**, במקום על פרשנות התורה. במילים אחרות - לקבל עלינו את התורה שבכתב באותו אופן שאנו מקבלים עלינו את התורה שבעל פה, מעולמם של חז"ל ועד לפוסקים האחרונים, כיצירה מופלאה של רוח ה' המפעמת בכנסת ישראל. בדרך זו טמונה סכנה חמורה, שכבר ראינו את תוצאותיה.

3) **להתמודד עם הבעיות שאנו מגלים בתורה**, עם הכפילויות ועם הסתירות, על ידי **פרשנות אלטרנטיבית** לזו של המחקר הביקורתי. בדרך זו אנו דוחים בגלוי את הנחות היסוד ואת המסקנות של ביקורת המקרא,

ומנסים לבסס דרך של פרשנות נאמנה ומאמינה, אשר לוקחת בחשבון את העובדות ובונה עליהן את בניין האמונה³.

הדרך הראשונה הובילה ומובילה לחורבן עולם התורה. רוב רובם של פורקי העול החילוניים במזרח אירופה ובמערבה גילו את הבעיות שבתורה, הבינו שלרבותיהם אין כל מושג על כך, ויצאו לתרבות רעה. מקצתם הפכו לציונים נלהבים, שמסרו את נפשם על תקומת ישראל, אבל הדור השלישי והרביעי של אותה קבוצה מתרחק והולך, עד כדי סכנה לקיומנו.

עולם התורה בארץ ישראל קם מחדש אחרי ההשמדה של שואת אירופה, וחי כעת באופוריה של הצלחה היסטורית. לכן הוא סבור שאפשר ושצריך להמשיך **להתעלם מהביקורת**. בכל שנה אני פוגש צעירים וצעירות בני תורה ויודעי תורה, שמגלים את השאלות הגדולות - אם מקריאה ואם במהלך לימודיהם באוניברסיטה. צעירים אלו פונים תחילה לרבותיהם שלימדום תורה, ומגלים (ברוב המקרים), שהרבנים אינם יודעים את העובדות הבסיסיות, והם עוטפים את הכל בסיסמאות של אמונה, ובטענת ההבל ש"אסור להשתמש בשכל האנושי לשם הבנת התורה".

כל בן תורה, ובוודאי ר"מ ליכטנשטיין, יודע שכל עולמם של חז"ל בנוי על כך שהתורה ניתנת להתפרש על ידי השכל האנושי שנתן בנו הקב"ה, ורק על ידי שכל זה. חז"ל אף התנגדו בחריפות לעמדת כיתות הבית השני, שטענו שהתורה עשויה להתפרש רק על ידי נבואה ורוח הקודש.

אני רואה את הזעזוע שעובר על הצעירים שלנו, ואני יודע בוודאות שזו רק שאלה של זמן עד שהעובדות העומדות בבסיס המחקר יגיעו גם לתוך עולם התורה. אי אפשר להתעלם לאורך זמן. רבנו, ראש הישיבה הרב עמיטל שליט"א, אמר כמה פעמים שעולם התורה בימינו בארץ ישראל, מזכיר לו את עולם התורה האירופאי לפני השבר הגדול. ייטיבו הצעירים לעשות אם יקשיבו לאדם גדול, שראה עולם בנוי וחרב ובנוי, גם במוכן של השבר הפנימי האמוני בעולם הישיבות. המשך ההתעלמות,

3 ראה את דברי הראי"ה קוק ב"אדר היקר" עמ' לו-מג, ובאורות-הקודש א', חכמת-הקודש ט'.

ובפרט המשך השימוש בסיסמאות חסרות בסיס, עלולים להוביל למשבר עמוק.

בדרך השנייה שמנינו לעיל הולכים משכילים דתיים הצומחים בעולם האקדמי, וכנגדם כתב הרב ברויאר את מאמרו במגדים ל'. שמירת תורה ומצוות בלי אמונה בעדותה של התורה על עצמה כתורת ה' מן השמים - ספק אם יש בה כדי להנחיל אורח חיים אפילו לדור אחד או שנים. אינני רוצה להוציא אותם מחוץ לגדר, בפרט מפני שהראי"ה קוק בחזונו הענקי פתח להם פתח של תשובה ("אדר היקר" עמ' לח-לט); אבל דרך זו נראית לי מסוכנת לא פחות מהראשונה, ולהערכתי - גם היא מוליכה אלי משבר. יתר על כן: יש בדרך זו איזו רפיסות של כניעה להשקפות זרות שמעולם לא הוכחו, רק מפני שהן ניתלות בעובדות נכונות שאי אפשר לפקפק בהן. הדרך היחידה הפתוחה לפנינו היא הדרך השלישית, ועליה השתתנו את לימוד התנ"ך בישיבת הר-עציון ובמכון להכשרת מורים. דרך זו מקפלת בתוכה כמה הנחות יסוד:

1. כולנו מאמינים בתורה מן השמים, שאינה יצירה אנושית ואינה פרי רוחם של דורות רבים, אלא ניתנה מאת ה' למשה רבנו, באופן שהתפרש ע"י חז"ל. צר לי על כך, שאני נאלץ לכתוב משפט כזה, כאילו יש ח"ו אפשרות אחרת.

2. כולנו חושבים שאין קשר הכרחי בין העובדות (הבעיות, הכפילויות והסתירות), לבין ההנחות והמסקנות של ביקורת המקרא. לפיכך, איננו מלמדים ביקורת המקרא בשום פנים - לא הרב ברויאר ותלמידיו, לא אני ותלמידי, ולא אחרים. אנו מלמדים תנ"ך דרך התמודדות פרשנית-רעיונית עם העובדות, ולא דרך המסקנות של המחקר הביקורתי. מי שאומר עלינו שאנו מלמדים ביקורת המקרא - אינו אלא טועה, ויש בכך משום הוצאת שם רע, על כל המשתמע מכך.

3. כולנו חושבים שאסור להתעלם מן העובדות, וחלק מהחובה הדתית של לימוד התורה בזמננו כולל גם את ההתמודדות עם הבעיות הללו. הטענה, ש"אם כל זה נכון - איך לא גילו זאת גדולי עולם שלפנינו", אינה טענה כלל ועיקר, ממש כפי שהבל גמור בפי האומר, שהפיסיקה המודרנית איננה נכונה מפני שהרמב"ם קיבל את הפיסיקה של אריסטו.

כל תלמיד חכם שאינו מוכן לרמות את עצמו יודע, שלפני הרמב"ם לא דיברו, לא חשבו ולא למדו תורה על פי דרכו, גם בהלכה וגם במחשבה. כך הוא הדבר גם ביחס לבעלי התוספות, לרמב"ן, למקובלים ועוד. הקב"ה מגלה נפלאות מעולמו ומתורתו לכל דור, לפי קביעתו, ובוודאי ישנם בעולם ובתורה עוד תחומים שלמים החתומים בפנינו, שעתידיים להתגלות לדורות הבאים. אין בכך כל רבותא ואין בזה שום פגם: כל דור לומד את התורה ומכיר את העולם על פי הכלים, שנותן בידו ה' בורא העולם, יוצר ההיסטוריה ונותן התורה. רק הסרבנות וההתעלמות מובילות לכך שהכלים הללו ניתנים קודם כל בידי אפיקורסים לסוגיהם, וגורמים נזק ומשבר, עד שקמים גיבורי חיל יראי ה', ומחזירים את התורה לאכסניה שלה בכלים חדשים שנתן בידינו ה'. מעבר לשלוש הסכמות יסוד אלה, יש גם בתוכנו (כמו בכל בית מדרש שלומדים בו תורה לשמה), דעות שונות ודרכים שונות.

הרב ברויאר ותלמידיו הולכים בדרך אחת, שכולה יראת ה' טהורה וחכמת תורה כבירה. כולנו חייבים לו חוב גדול ועצום על שני מפעליו הגדולים: המסורה, ופרשנות התורה ביושר ובאומץ, תוך הקמת אלטרנטיבה אמונית לביקורת המקרא. יחד עם זה, אינני רואה את עצמי מחויב לקבל את כל הנחותיו ומסקנותיו של הרב ברויאר. בפרט מפני שאני גדלתי אצל אבי מורי ז"ל, שהיה איש לשון ומקרא שידיו רב לו בחקר שניהם, ואצל אמי מורתי ז"ל, שעסקה רבות בצד ההיסטורי-התרבותי של מיסופוטמיה והחֶתִים.

דרכי שונה מזו של הרב ברויאר לפחות בשלוש נקודות חשובות:

1. אינני כפוף לחלוקת הפרשיות על פי 'הבחינות', כפי שמקובל במחקר הספרותי הביקורתי, ואני דן בכל פרשה ופרשה לגופה. כבר אנשי לשון מובהקים (כמו אבא בן-דוד ואבי מורי ז"ל) הוכיחו, שבאותם כלים ספרותיים אפשר להגיע גם לחלוקות אחרות, וישנם בהחלט ביטויים ותיאורים המובילים לחלוקת 'בחינות' אחרת. דווקא העובדות הספרותיות וההיסטוריות-תרבותיות מביאות אותי למסקנה שהתורה היא יצירה אחת, ובתוכה יש 'בחינות' שונות, סגנונות שונים, ניגודים, סתירות ורבים שונים.

2. הרב ברויאר מתעלם ביודעין מן הצד ההיסטורי של מחקר המקרא. אני רואה את עצמי מחויב להתמודד גם עם צדדים אלו, מאותן סיבות המחייבות אותו להתמודד עם הצדדים הספרותיים של המחקר. למרות הקשיים, אני גם מאמין שהדבר אפשרי, בפרט לאור מה שמתגלה בשנים האחרונות.

3. מושגי המדע והלוגיקה המדעית כבר נשתנו תכלית השינוי מאז שהרב ברויאר החל לגבש את תפישתו. חוקי הסתירה, שנחשבו אז מוחלטים, נתפסים היום כמשקפים את מגבלות תפיסתנו. תורת היחסות, עיקרון אי הודאות, הדואליות של האור והלוגיקה הקוואנטית, מובילים אותנו לעולם חדש, שבו סתירות והפכים יכולים לשקף 'בחינות' שונות גם בעולם הטבע.

לאור המדע המודרני, אנו פטורים לחלוטין מן הדוחק התיאולוגי שנדחק אליו הרב ברויאר, ומאמין בו כאמת גמורה. שכל אנושי, המסוגל להבין איך האור שבטבע הוא גם אנרגיה שמתפשטת בגלים וגם זרם של חלקיקים, אף על פי ששני המושגים האלה סותרים זה את זה, יכול גם להבין - וביתר קלות - איך שני תיאורים סותרים מבטאים שני צדדים (או שתי 'בחינות') באמת אחת, כמושג אחד ובמציאות אחת. לאמיתו של דבר, המקור לתפיסה זו מצוי כבר בדרכם של חז"ל, אשר לימדונו: "זכור ושמור כדיבור אחד נאמרו, מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע" (כלומר בבת אחת!). אכן, כדבריהם על הפסוק בתהילים (ס"ב, יב): "אחת דיבר א'-הים, שתיים זו שמעתי!".

* * *

מחובתי להוסיף דבר אחד. מזה שנים, וביתר שאת מאז מאמרו של הרב ברויאר נגד ד"ר ישראל קנוהל, מופצת במקומותינו העלילה הבאה: "הרב ברויאר צדיק גמור, ויש לו תפישה עמוקה וייחודית. אבל תלמידיו מרחיקים לכת ממנו, ומגיעים לכלל כפירה גמורה ח"ו בתורה מן השמים". הוכחה לכך - מאמרו של הרב ברויאר "נגד קנוהל", שנובע מחששו העמוק, שמא תלמידיו נתפסו ל"שיטת קנוהל".

החשש העמוק של הרב ברויאר הוא עובדה, שאי אפשר להתווכח עליה. כל השאר הוא עלילה. אני מכיר אישית את רוב האנשים שבהם מדובר, ואני יודע, שכל מי שהרחיק לכת עשה זאת עקב לימודיו בחוגים

למקרא שבאוניברסיטאות, ובשום פנים לא עקב לימודיו אצל הרב ברויאר, או במכללת הרצוג, שליד הישיבה. אדרבה, יש בישיבה ובמכללת הרצוג תלמידי חכמים בקיאים במקרא, שכל עולמם האמוני והתנ"כי נבנה במקום הזה. הם התחילו כתלמידים והיום הם כבר מרצים, ואין שום פגם או דופי ח"ו בתמימות אמונתם. מי שאינו מאמין מוזמן להיווכח.

גם בין אלה שלמדו מקרא, פילוסופיה, היסטוריה ותחומים קרובים באוניברסיטאות, יש תמימי דרך ואמונה רבים. אך יש גם שהרחיקו במחשבתם לדרך שהגדרתי לעיל כמסוכנת, לצד העובדה, שהם נשארו נאמנים לשמירת מצוות כהלכה, ב"ה. התופעה הזאת איננה מתרחשת במכללת הרצוג, לא בין תלמידי הרב ברויאר, ולא בין תלמידים אחרים.

עכשיו, מתחילים להפיץ את אותה ה"חכמה" גם כלפי: "הרב יואל צדיק ותמים, אבל תלמידיו מרחיקים לכת...". "הרוצה לשקר - ירחיק עדיו" (רא"ש שבועות פ"ו סי' יג). בשני מקרים ביקשתי לדעת מיהם תלמידי ש"הרחיקו לכת", וקיבלתי פעם אחת תשובה מתחמקת, ופעם אחת סיפור לא ממוקד, על תלמידים בישיבה מסוימת, שאינם תלמידי כלל ועיקר, וגם לא היו (וגם אינני מאמין שהם באמת "הרחיקו לכת").

כל המבקרים יכולים להזמין אותי ולשמוע את דעתי, ויכולים גם לקרוא ולהגיב לגופו של ענין. לא מקובלות עלי שיטות ההחרמה הנהוגות בצבורים דתיים, ומונהגות על-ידי אנשים, שלא למדו סוגיות אלה על בוריין מעולם, ואינם מסוגלים להתמודד לגופו של ענין. "כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין - לא יהא לו עסק עמהם" (קדושין ו.). מי שרוצה לדון בשאלות היסוד של לימוד המקרא מוזמן לצלול תחילה בעמקי הסוגיות של מקרא ולשון, ואז נשמח לשמוע את דברו, מתוך תשומת לב ראויה גם לסוגיות החינוכיות החשובות הכרוכות בנושא.